

Štěpán Moravec - Kdo jsou a kde jsou čeští chudí

Týdeník A2, 40/2006

Chudoba je ve veřejném diskursu v našich krajích vzácné téma. Politici a žurnalisté o ní mluví a píšou málo, jako by ani žádná nebyla. Slýcháme o životních podmínkách lidí v důchodovém věku nebo mladých rodin s dětmi. Ale *chudina*? Znamená tohle slovo v Česku vůbec něco?

Velkou část české chudiny tvoří – Romové. Žádná komunita s romantickými zvyky a volností v krvi, žádný kompars z Kusturicových filmů. Čeští Romové z velké části obsadili sociální niku „underclass“, patřící k atributům pokročilého kapitalismu. Chudoba tak u nás není veřejným tématem, protože se o ní pojednává jako o problému Romů, a etnická nálepka mnohdy zakrývá podstatná fakta a detaily toho, co jsme si zvykli nazývat „romskou problematikou“.

Analýza sociálně vyloučených romských lokalit, kterou pro Ministerstvo práce a sociálních věcí vypracovala firma GAC a která byla zveřejněna počátkem září, je viditelným potvrzením toho, že chudoba v Česku je. Mapa, jež má ambici zobrazit výskyt takových lokalit na celém území ČR, dává tezí o etnicky ocejchované chudobě v českých městech viditelnou podobu. Víme teď nejen, *kdo* jsou naši chudí, ale (s jistým přiblížením) i *kde* jsou. Existenci a závažnost tohoto problému už není možné ignorovat s odkazem na to, že neexistují data. A zaměstnancům ministerstva patří tentokrát ocenění za to, že takové zrcadlo české veřejné politiky (protože sociálně vyloučené enklávy jsou do značné míry jejím plodem) objednali.

Konkrétní kvantitativní výstupy analýzy, její metodologie a teoretická východiska si jistě zaslouží odborné kritické zhodnocení, k němuž jsou povolanejší jiní. Je jasné, že vzhledem k finanční a časové dotaci zadaného výzkumu nebylo možné získat bezchybné a do hloubky jdoucí údaje o třech stovkách lokalit, které analýza identifikuje, a někde jsou tyto údaje, jak se ukazuje, vskutku neúplné nebo nepřesné. Také kvalitativní výsledky, pojednávající o faktorech, které situaci sociálního vyloučení romských populací ovlivňují, v mnohém čerpají z toho, co už bylo zjištěno dříve. Nicméně vzhledem ke kvantitativní povaze, veřejné průraznosti, přehlednosti a jasnosti výstupů je politický význam analýzy nesporný. Analýza přispívá k věcnému pojetí problému, a také přichází s několika podstatnými tezemi k otázce možných strategií změny.

Především jasně ukazuje, že představy o plošných řešeních, naordinovaných z centra, jsou zcela iluzorní. Hlavním aktérem, který určuje podmínky, na něž se sociálně vyloučení Romové adaptují, jsou obecní samosprávy a další místní veřejné instituce (bytová a vzdělávací politika, přístup k sociálně vyloučeným v každodenní praxi sociálních a bytových odborů), případně to, čemu se trochu s nadsázkou říká „volný trh“ (trh práce, soukromé bydlení). Bez snahy obcí řešit problém místních sociálně vyloučených populací konstruktivně, nepředpokládá se na základě kvalitních informací, vyjde většina snah na vládní úrovni naprázdno. Centrální politika pochopitelně musí vytvořit základní podmínky, ve kterých teprve může mít smysl se o změnu pokoušet (to se týká zejména demotivujícího systému sociálních dávek – ke změně dojde od ledna 2007 –, politiky podpory zaměstnanosti, systému dotací na sociální bydlení, způsobu financování základního školství atd.). Ale žádat vládu, „aby udělala opatření, která vymažou vyloučené lokality z mapy Česka“, jak to udělala po zveřejnění analýzy v rozhovoru pro *aktuálně.cz* muzeoložka (!) Jana Horváthová, je jako chtít po Radě bezpečnosti OSN, aby učinila přítrž rvačkám mezi sourozenci. *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit* je východiskem pro to střízlivě nahlédnout, jaká míra změn k lepšímu a za jakých podmínek je vůbec myslitelná.

Nevěnuje se (nebylo to ani předmětem jejího zadání) tomu, jak je situace sociálního vyloučení českých Romů podmíněna jejich vlastní subkulturou. Není podstatné, zda na ni budeme nahlížet jako na relikty tradiční romské kultury, nebo jako na českou podobu „kultury chudoby“. Je však nesporné, že sociálně ekonomická situace částí českých Romů je podmíněna nejen vnějšími okolnostmi, na které se adaptují, ale také jejich vlastními normami, hodnotami, ambicemi, navyklými životními strategiemi a způsoby řešení problémů. Kulturní podmíněnost je tu vlastně dvojí, protože zvyky úředníků, zájmy obecních politiků nebo majitelů bytů, a nakonec postoje voličů, kteří rozhodují, jaký bude kurs jejich radnice vůči jejich romským sousedům – to všechno je hluboce zakořeněno v našem kulturním systému. A protože tento rozměr pojednáváného problému není přímo ovlivnitelný žádnou myslitelnou politikou, měly by se naše představy o „sociálním začleňování“ chudých českých Romů držet při zemi.

Analýza ukazuje, že o změnu má smysl se pokoušet na trojí úrovni. Za prvé odstraňovat byrokratickou praxi, která sociální vyloučení spoluutváří. Za druhé poskytnout českým nemajetným občanům (nejde zdaleka jen o Romy) pomoc formou profesionálních a pro občany vstřícných sociálních a vzdělávacích služeb, zejména individuální sociální práce a podpory vzdělávání znevýhodněných dětí. Až potom se jedná, řekněme, o povinný

základ. Za třetí tam, kde o to bude stát místní samospráva, je možné plánovat a financovat rozvojové projekty, které pomohou obci jako celku s důrazem na sociální integraci obyvatel chudých romských enkláv. Každé takové místní řešení bude nutně specifické a bude vyžadovat další detailní poznání místní situace – doufejme tedy, že právě publikovaná analýza není poslední v řadě.

Autor pracuje v Programech sociální integrace o. p. s. Člověk v tísni.